

**Een archeologisch inventariserend
veldonderzoek (IVO) door middel van
bureau-onderzoek en grondboringen aan
de Eexterweg 21 te Gieten, gemeente Aa
en Hunze (Dr.)**

H. Buitenhuis & S.A. Mulder

ARC-Rapporten 2005-123

Groningen
12 december 2005
ISSN 1574-6887

Afbeelding 1 De ligging van het onderzoeksgebied.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding van het onderzoek

Aanleiding tot het uitvoeren van een archeologisch inventariserend veldonderzoek (IVO) vormen voorgenomen bouwwerkzaamheden op een terrein aan de Eexterweg 21 te Gieten, gemeente Aa en Hunze (Drenthe). De momenteel op het terrein aanwezige bebouwing zal hierbij verdwijnen en een winkelbestemming krijgen. Conform het Verdrag van Malta dient voorafgaand aan de potentiële vernietiging van het aanwezige bodemarchief de archeologische waarde van het plangebied vastgesteld te worden.

In opdracht van de gemeente Aa en Hunze is het archeologisch onderzoek uitgevoerd door Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) te Groningen. Het IVO bestond uit een archeologisch bureau-onderzoek, uitgevoerd door mw. drs. S.A. Mulder en een karterend booronderzoek, uitgevoerd op 23 november 2005 door dr. H. Buitenhuis en mw. drs. S.A. Mulder.

1.2 Ligging van het onderzoeksgebied

Het onderzoeksgebied betreft het tot de Eexterweg 21 te Gieten behorende kavel grond (afb. 1, 2 en 3). De Eexterweg is direct ten westen van de Brink van Gieten gesitueerd. Ten noorden van het plangebied ligt de Eexterweg, ten westen de straat Middendorp. De oppervlakte van het te onderzoeken perceel bedraagt 0,11 hectare.

1.3 Objectgegevens

ARC-Projectcode	2005/269
Provincie	Drenthe
Gemeente	Aa en Hunze
Plaats	Gieten
Toponiem	Eexterweg 21
Kaartblad	12G
Coördinaten	247.305/558.495, 247.310/558.455, 247.330/558.460, 247.335/558.495
Type bodem	podzolgrond
Geomorfologie	dekzandrug

1.4 Doel van het onderzoek

Doel van het bureau-onderzoek is het verkrijgen van informatie betreffende de bekende en te verwachten archeologische waarden van het plangebied. Op basis hiervan wordt een archeologisch verwachtingsmodel voor het onderzoeksgebied opgesteld. Het veldonderzoek heeft tot doel om door middel van grondboringen dit verwachtingsmodel te verifiëren en aan te vullen met veldgegevens. Aan de hand van de verkregen resultaten wordt vastgesteld of er archeologische resten in het plangebied aanwezig (kunnen) zijn, wat de aard en omvang hiervan is en of de voorgenomen werkzaamheden een bedreiging vormen voor het potentieel aanwezige bodemarchief. Indien dit het geval is wordt vermeld op welke wijze hiermee rekening moet worden gehouden bij het ten uitvoer brengen van de werkzaamheden.

1.5 Werkwijze

Het onderzoek is conform de eisen van de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA versie 2.2) van het ministerie van O,C&W in de volgende fasen uitgevoerd: bureau-onderzoek, booronderzoek en veldkartering, rapportage.

1.5.1 Bureau-onderzoek

De bureaustudie is opgebouwd uit:

- 1 een beschrijving van het onderzoeksgebied (KNA LS02);
- 2 een beschrijving van de historische situatie (KNA LS03);
- 3 een beschrijving van de bekende archeologische waarden (KNA LS04);
- 4 het opstellen van een archeologisch verwachtingsmodel op basis van bovengenoemde aspecten (KNA LS05).

De gegevens voor het bureau-onderzoek zijn ontleend aan:

- Archis II (geautomatiseerd archeologisch informatiesysteem voor Nederland);
- Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden;
- de Archeologische Monumenten Kaart (AMK);
- Bodemkaart van Nederland, kaartblad 12 Oost, Assen (STIBOKA 1988);
- De Franse kaarten 1811–1813 (Versfelt & Schroor 2001);
- Militair-topografische kaarten 1819–1829 (Versfelt & Schroor 2005);

- Grote Historische Atlas van Nederland 1830 – 1855, deel 3: Oost-Nederland (Geudeke et al. 1990b);
- Provincie Atlas Drenthe, kaartblad 22D;
- een luchtfoto van de omgeving van Gieten uit 2005 op www.aerodata.nl.

1.5.2 Archeologisch booronderzoek

Om de doelstelling te kunnen verwezenlijken zijn op het onderzoeksterrein in totaal zes boringen gezet ten behoeve van de archeologie (zie afb. 2). Deze boringen zijn verspreid over het terrein gezet om een juiste, algehele, indruk van de bodemopbouw te kunnen krijgen.

De boorkernen zijn zorgvuldig uitgelegd, waarbij de opeenvolgende bodemlagen precies konden worden beschreven en opgemeten. Vervolgens is de bodemopbouw per boring beschreven en is er gelet op de aanwezigheid van archeologische indicatoren zoals aardewerkfragmenten, houtskool, fosfaatvlekken, vuursteen, natuursteen, verbrand leem en bot.

Voor het boren is gebruik gemaakt van een verlengbare edelmanboor met een diameter van zeven cm. Naast het boren is, voor zover mogelijk, een oppervlaktekartering uitgevoerd, bestaande uit het aflopen van het terrein en het inspecteren van ontsluitingen waaronder molshopen. De vondstzichtbaarheid was nihil als gevolg van begroeiing met gras of verharding.

2 Resultaten

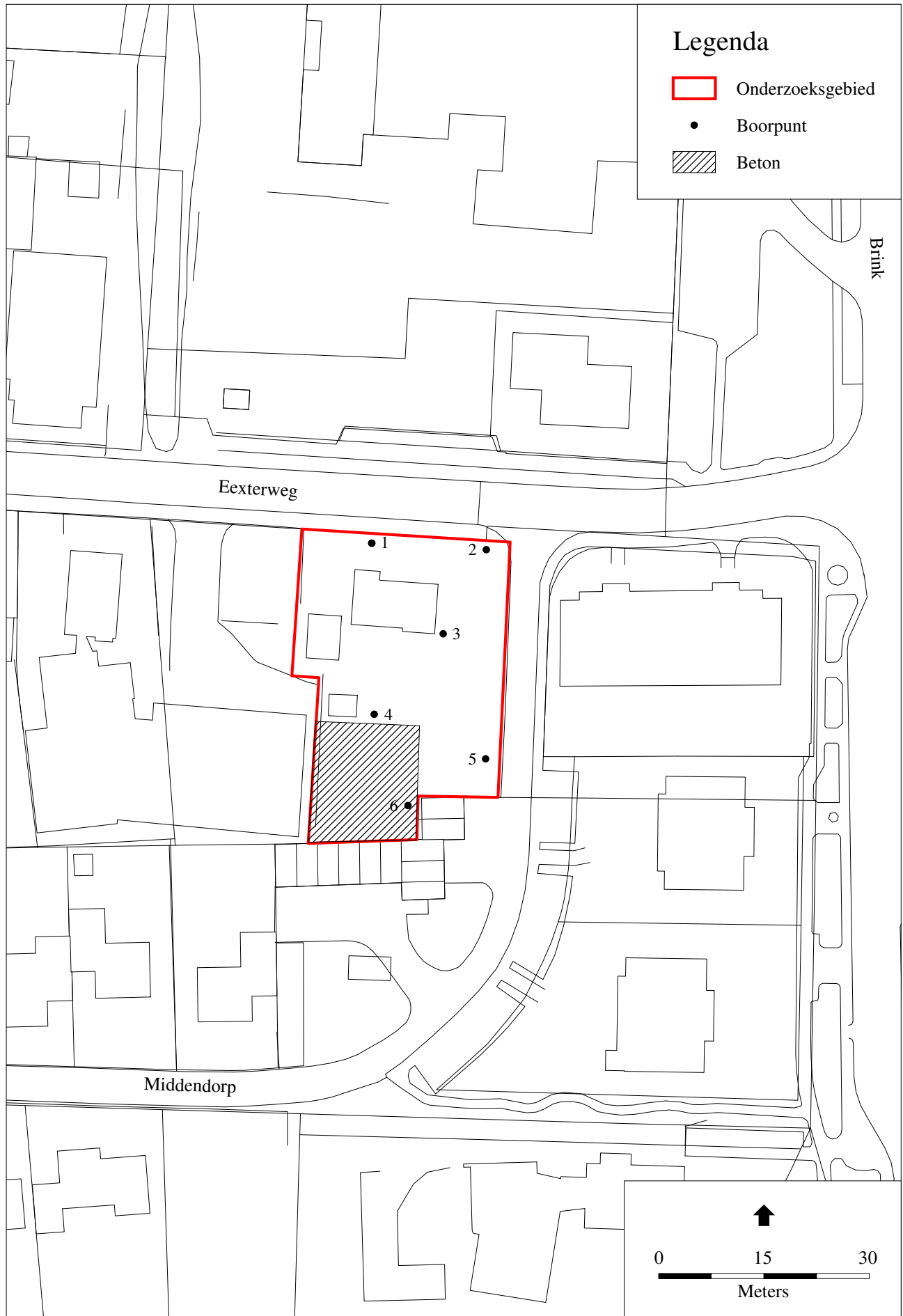
2.1 Bureau-onderzoek

2.1.1 Beschrijving van het onderzoeksgebied

Het onderzoeksgebied betreft een woonkavel aan de zuidzijde van de Eexterweg in het dorp Gieten. Op het noordelijke gedeelte van het onderzoeksterrein is bebouwing aanwezig in de vorm van een huis en een erbij behorende schuur. Op de zuidelijke helft van het perceel bevindt zich verharding, het resterende gedeelte vormt de bij het woonhuis behorende tuin en bestaat in hoofdzaak uit een gazon (www.aerodata.nl).

Op de bodemkaart van Nederland is de bebouwde kom van Gieten niet gekarteerd. Extrapolatie van de legenda-eenheden levert geen eenduidig beeld over het specifieke te verwachten type bodem op. Gieten wordt omringd door holtpodzolgronden (legenda-eenheden Y21, cY21 en cY23) en veldpodzolgronden (legenda-eenheden Hn21 en Hn23). De grondwatertrap varieert tussen V en VII. Hierbij bevindt de gemiddeld hoogste grondwaterstand zich tussen respectievelijk minder dan 40 en meer dan 80 cm beneden maaiveld, en de gemiddeld laagste grondwaterstand op meer dan 120 cm beneden maaiveld (STIBOKA 1988).

Holtpodzolgronden ontstaan vaak op gestuwde glaciale gronden. Typerend is het ontbreken van een E-horizont en zeer geleidelijke overgangen naar de B-horizont. In het verleden kwamen veel oude boscomplexen op deze grond voor, vandaar de oude naam ‘zure bosgrond’ (De Bakker & Edelman-Vlam 1976). Veldpodzolen komen vooral in lager gelegen dekzandgebieden voor, en hebben duidelijke

Afbeelding 2 Ligging van de boorpunten. Kaart: B. Schomaker.

lijk onderscheidbare A-, E-, B-horizonten. Ook kan er vaak onderscheid gemaakt worden tussen een B1- en B2-horizont. Een vroegere naam, heide-ontginningsgrond, geeft aan dat er vaak open vegetatie op deze gronden aanwezig was.

2.1.2 Historische gegevens

Op zowel de Franse Kaarten uit 1811–1813 (Versfelt & Schroor 2001), de militair-topografische kaarten uit 1819–1829 (Versfelt & Schroor 2005) als op het relevante kaartblad uit de Grote Historische Atlas, Noord-Nederland, gekarteerd in 1852–1853 (Geudeke et al. 1990a) vormt het onderzoeksgebied een in cultuur gebracht perceel, gelegen aan de zuidrand van de bij Eext horende Binnen Esch. Direct oostelijk van het terrein ligt de Brink van Gieten, de kern van het middeleeuwse esdorp. Historische gegevens van recenter aard werden verstrekt door de eigenaar van het perceel, dhr. Greving. Hij vertelde dat op de locatie van het kavel voorafgaand aan het woonhuis een café en een bijbehorende speeltuin hebben gestaan. Op grond hiervan kan worden verondersteld dat de bovenlaag van het bodemprofiel niet meer intact zal zijn.

2.1.3 Bekende archeologische waarden

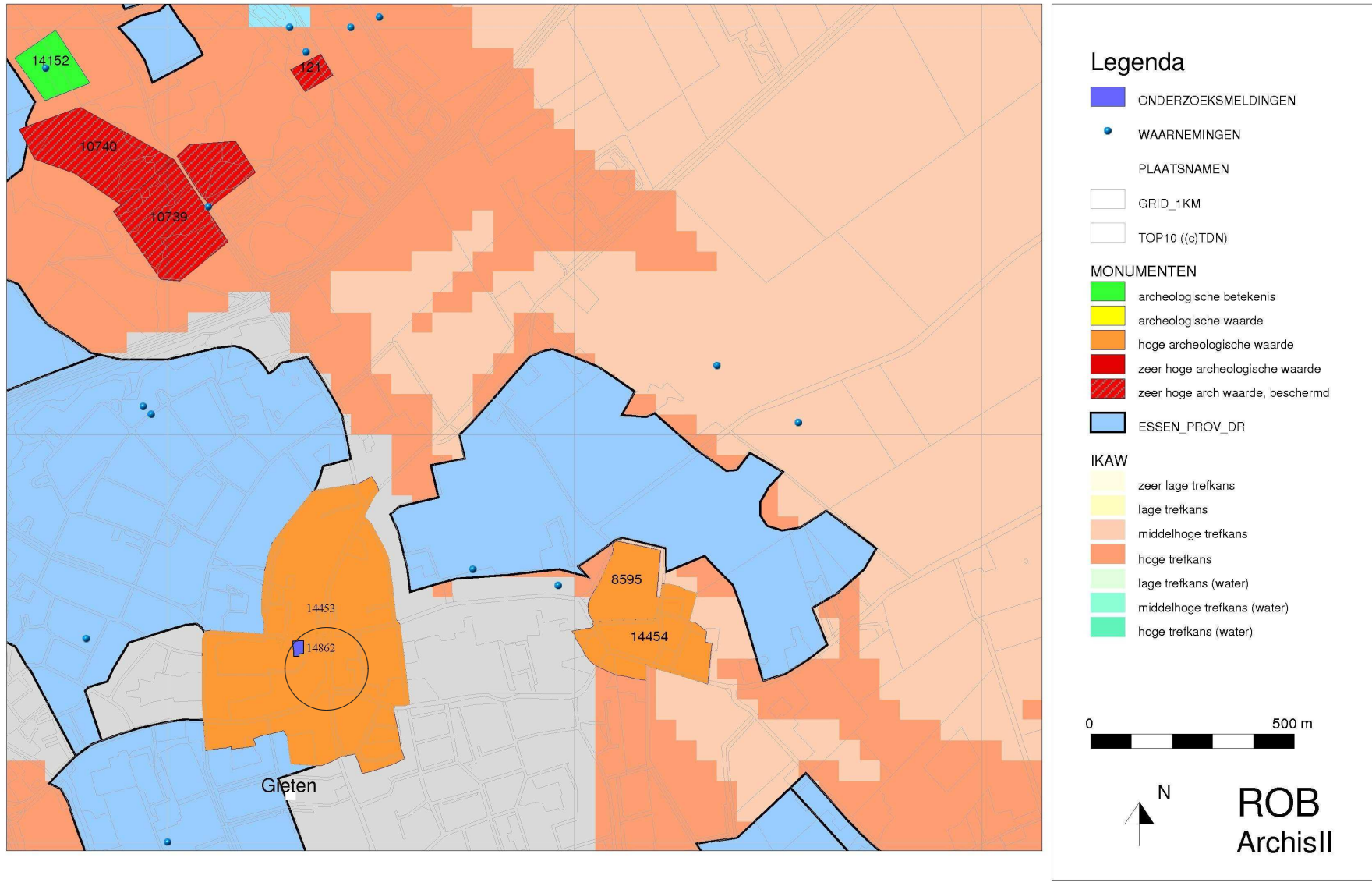
De Archeologische Monumenten Kaart (AMK) van Nederland geeft voor de omgeving van Gieten een aanzienlijk aantal monumenten. Direct relevant is monument 14453, waarin het onderzoeksterrein gesitueerd is. Dit is de Middeleeuwse dorpskern van Gieten (dateringen conform Brandt et al. 1992, zie bijlage 2). Gieten is een oud esdorp, waarvan de kern na 1840 vrijwel ongewijzigd is gebleven. Het is hierdoor zeer aannemelijk dat onder de huidige dorpskern middeleeuwse bewoningssporen aanwezig zijn. Ten oosten van Gieten ligt de oude dorpskern van een tweede esdorp, Bonnen (monument 14454). Hieraan grenzend in het noorden is monument 8595, havezathe Entinge, ook wel Huis te Bonnen genoemd.

Direct ten noorden van Gieten bevindt zich een cluster monumenten met een zeer hoge archeologische waarde, die wettelijk beschermd zijn. Het betreft respectievelijk de monumenten 121, 10739 en 10740. Monument 121 betreft een terrein met daarop zes grafheuvels uit de IJzertijd. Nadat reeds ten minste twee grafheuvels door zandwinning zijn verdwenen, zijn in 1950 twee eveneens bedreigde heuvels door prof. dr. A.E. van Giffen onderzocht. Hieruit is gebleken dat de grafheuvelgroep dateert uit de overgangsfase van urnenvelden naar brandheuvels. Monument 10739 betreft een terrein met 26 grafheuvels, dat pas in 1993 ontdekt is. In 1994 vond een verkennend onderzoek door de ROB plaats. De meeste heuvels zijn brandheuvels uit de periode 500–0 v.Chr., enkele heuvels zijn ouder. Het merendeel van de heuvels is in slechte staat. Tegelijk met monument 10739 werd monument 10740 ontdekt, eveneens een groep grafheuvels uit de IJzertijd, bestaande uit 10 of 11 heuvels. Ten noorden van dit cluster grafheuvels bevinden zich resten van een celtic field (monument 14152). Dit is herkend op een luchtfoto uit 1968, waarop het over een gebied van 100 m in noord-zuidelijke richting en 100 m in west-oostelijke richting zichtbaar is.

Eexterweg 21

24-11-2005

Gieten

Afbeelding 3 Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW) met archeologische monumenten en verwachtingswaarden. Het onderzoeksgebied is weergegeven met een blauw kader binnen de cirkel en heeft meldingsnummer 14862. Het plangebied ligt op het terrein van monument 14453, de middeleeuwse dorpskern van Gieten. Bron: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek/Archis II, 24 november 2005.

2.1.4 Archeologisch verwachtingsmodel

Op de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW) is de bebouwde kom van Gieten niet gekarteerd. De directe omgeving van Gieten heeft echter een hoge trefkans op archeologische waarden. Uit het bovenstaande is gebleken dat de omgeving van Gieten een zeer lange bewoningsgeschiedenis kent, waar archeologische sporen van het Paleolithicum tot en met de Nieuwe Tijd zijn aangetroffen. De directe ligging van het onderzoeksgebied op de resten van een esdorp maakt het aantreffen van archeologische indicatoren mogelijk. Ditzelfde geldt voor bewoningssporen uit andere perioden. Voorwaarde hiervoor is echter dat de bodemopbouw in het onderzoeksgebied grotendeels intact moet zijn. Gezien de voorgeschiedenis van het terrein is het echter niet onwaarschijnlijk dat de bodemopbouw bij bouwwerkzaamheden in het verleden verstoord is. Het archeologisch booronderzoek zal uitmaken of dit het geval is of niet.

2.2 Inventariserend veldonderzoek

2.2.1 Bodemopbouw

Er zijn zes boringen op het terrein uitgevoerd tot in het onverstoorde dekzand (bijlage 1). De locatie van de boringen werd bepaald door het terrein, dat deels bebouwd was of bedekt met betonplaten (zie afb. 2). In alle zes boringen bestaat de bodem, van onder naar boven, uit:

- zwak siltig zand;
- bouwvoor.

Het zand betreft dekzand. Afgezien van een recente bouwvoor van circa 20 cm, is de bovenste 50–70 cm verstoord. In boring 3 werd in deze laag een stukje rood baksteen gevonden. Dhr. Greving, de grondgebruiker, vertelde dat bij het zetten van een schutting beton op 50 cm diepte is aangetroffen.

2.2.2 Vondsten

Behalve het bovenvermelde rode baksteen zijn er geen vondsten in de boorkernen aangetroffen. Ook aan het oppervlak zijn geen resten van archeologische waarde gevonden.

3 Conclusies

Het veldonderzoek heeft tot doel om door middel van grondboringen het verwachtingsmodel te verifiëren en aan te vullen met veldgegevens. Aan de hand van de verkregen resultaten is vastgesteld of er archeologische resten in het plangebied aanwezig (kunnen) zijn, wat de aard en omvang hiervan is en of de voorgenomen werkzaamheden een bedreiging vormen voor het potentieel aanwezige bodemarchief.

Het veldwerk geeft aan, dat het terrein tot een diepte van 50–70 cm vrij recentelijk is verstoord. Deze verstoorde laag gaat geleidelijk over in fijn, lichtgeelbruin dekzand. Sporen van een oude (podzol)bodem zijn niet gevonden, en zijn ook niet meer te verwachten op dit terrein.

4 Aanbeveling

Gezien de conclusie dat er geen archeologische resten op het terrein zijn aangetroffen en dat die ook niet meer zijn te verwachten, wordt aanbevolen het terrein vrij te geven voor de voorgenomen activiteiten. Mochten er onverwacht toch archeologische resten worden aangetroffen, dient dit onverwijld te worden gemeld aan het bevoegd gezag: Dr. W.A.B. van de Sanden, provinciaal archeoloog, Drents Plateau, postbus 9400 AC, Assen, tel: 0592 - 305930.

Literatuur

- Bakker, H. de & A.W. Edelman-Vlam, 1976. *De Nederlandse bodem in kleur*. Wageningen.
- Brandt, R.W. et al. (red.), 1992. *ARCHIS. Archeologisch Basis Register, versie 1.0*. Amersfoort.
- Geudeke, P.W., K. Zandvliet & L. Balk, 1990a. *Grote Historische Atlas van Nederland 1:50.000, 2 Noord-Nederland 1851–1855*. Groningen.
- Geudeke, P.W., K. Zandvliet & L. Balk, 1990b. *Grote Historische Atlas van Nederland 1:50.000, 3 Oost-Nederland 1830–1855*. Groningen.
- STIBOKA, 1988. *Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000*. Wageningen.
- Versfelt, H.J. & M. Schroor, 2001. *De Franse kaarten van Drenthe en de noordoostelijke kust, 1811–1813*. Groningen.
- Versfelt, H.J. & M. Schroor, 2005. *De atlas van Huguenin. Militair-topografische kaarten van Noord-Nederland 1819–1829*. Groningen.

Bijlage 1 Boorstaten

De afkortingen die in de tabel gebruikt worden:

Zs1 zand, zwak siltig h1 zwak humeus

boring 1					
<i>diepte</i>	<i>lithologie</i>	<i>extra</i>	<i>grens</i>	<i>kleur</i>	<i>opmerkingen</i>
20	Zs1	h1	geleidelijk	donkergrijs	bouwvoor
90	Zs1	h1	geleidelijk	donkergrijs	iets gevlekt met geel zand, overgang donkerbruin 1–2 cm (B restant?)
120	Zs1			bruingeel	C-horizont
boring 2					
<i>diepte</i>	<i>lithologie</i>	<i>extra</i>	<i>grens</i>	<i>kleur</i>	<i>opmerkingen</i>
20	Zs1	h1	geleidelijk	donkergrijs	bouwvoor
50	Zs1	h1	geleidelijk	donkergrijs	gevekt
80	Zs1	h1	diffuus	donkergrijs	niet gevlekt
100	Zs1			lichtbruingeel	sterk ijzerrijk, C-horizont
boring 3					
<i>diepte</i>	<i>lithologie</i>	<i>extra</i>	<i>grens</i>	<i>kleur</i>	<i>opmerkingen</i>
15	Zs1	h1	geleidelijk	donkergrijs	bouwvoor
70	Zs1		scherp	bruingrijs	op 50 cm rood baksteen
100	Zs1			lichtbruingeel	C-horizont
boring 4					
<i>diepte</i>	<i>lithologie</i>	<i>extra</i>	<i>grens</i>	<i>kleur</i>	<i>opmerkingen</i>
20	Zs1	h1	geleidelijk	donkergrijs	bouwvoor
65	Zs1		geleidelijk	donkerbruin	op 40 cm brokje rood baksteen
68	Zs1		geleidelijk	donkerbruin	restant B-horizont
100	Zs1			geelgrijs	C-horizont
boring 5					
<i>diepte</i>	<i>lithologie</i>	<i>extra</i>	<i>grens</i>	<i>kleur</i>	<i>opmerkingen</i>
20	Zs1	h1	geleidelijk	donkergrijs	bouwvoor
70	Zs1			geelgrijs	sterk ijzerrijk, C-horizont
boring 6					
<i>diepte</i>	<i>lithologie</i>	<i>extra</i>	<i>grens</i>	<i>kleur</i>	<i>opmerkingen</i>
70	Zs1	h1	scherp	donkergrijs	bouwvoor, baksteen op 25 cm, gevlekt
100	Zs1			geelgrijs	C-horizont

Bijlage 2 Periodisering

De onderstaande tabel geeft een vereenvoudigde archeologische tijdsschaal (conform Brandt et al. 1992).

Periode	
Paleolithicum	8800 v. Chr. en eerder
Mesolithicum	8800–4900 v. Chr.
Neolithicum	5300–2000 v. Chr.
Bronstijd	2000–800 v. Chr.
IJzertijd	800–12 v. Chr.
Romeinse Tijd	12 v. Chr. – 450 n. Chr.
Vroege Middeleeuwen	450–1050 n. Chr.
Late Middeleeuwen	1050–1500 n. Chr.
Nieuwe Tijd	1500 n. Chr. tot heden